

Yapon poeziyasının Azərbaycan bədii yaradıcılığında təzahürü və poetik transformasiyası problemləri

Gülzar Yunusova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
E-mail: gulnaryunusova@yahoo.com

Annotasiya. Yapon şeiri dünya ədəbiyyatında estetik minimalizm, fəlsəfi dərinlik və lakonik ifadə prinsipləri ilə seçilən poetik sistem kimi formalaşmışdır. Bu poetik ənənənin əsasını qədim Şinto inancları, buddizm, xüsusilə Zen fəlsəfəsi, Konfutsi etikası və saray mədəniyyəti təşkil edir. Yapon poeziyasında şeir yalnız estetik ifadə vasitəsi deyil, eyni zamanda təbiət, zaman, insan varlığı və keçicilik haqqında düşüncənin yığcam forması kimi çıxış edir.

Yapon poeziyasının Azərbaycan ədəbiyyatına daxil olma prosesi XX əsrin ikinci yarısından sonrakı mərhələyə təsadüf edir. Tərcümə fəaliyyəti, ədəbi əlaqələrin genişlənməsi və qloballaşan ədəbi mühit nəticəsində hayku və digər yapon şeir formaları Azərbaycan poeziyasında yeni poetik istiqamətin formalaşmasına təsir göstərmişdir.

Məqalədə Azərbaycan poeziyasında hayku janrının təzahürü Elşad Səfərli, Şahin Fazil, Cəlil Cavanşir, Tərlan Əbilov və Güləmail Muradın yaradıcılığı əsasında təhlil olunur. Sözügedən şairlərin əsərlərində yapon poetikasının struktur prinsiplərinin qorunması ilə yanaşı, milli poetik düşüncə, folklor ənənəsi və fərdi estetik baxışın sintezi müşahidə edilir. Yapon poeziyasının Azərbaycan bədii yaradıcılığında təzahürü sadəcə formal təsir şəklində deyil, eyni zamanda fərqli poetik sistemlərin yaradıcı qarşılıqlı əlaqəsi kimi çıxış edir. Hayku və vaka kimi janrlar Azərbaycan şeirində milli duyum və estetik təfəkkürlə qovuşaraq yeni poetik keyfiyyətlər formalaşdırmışdır.

Açar sözlər: yapon poeziyası, Azərbaycan poeziyası, hayku, vaka, poetik transformasiya

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 06.04.2026; qəbul edilib – 15.04.2026

Problems of the expression and poetic transformation of Japanese poetry in Azerbaijani literature

Gulnar Yunusova

Doctor of Philosophy in Philology
Institute of Literature named after Nizami Ganjavi
E-mail: gulnaryunusova@yahoo.com

Abstract. Japanese poetry has been formed in world literature as a poetic system distinguished by aesthetic minimalism, philosophical depth, and the principle of laconic expression. The foundations of this poetic tradition are rooted in ancient Shinto beliefs, Buddhism – especially Zen philosophy – Confucian ethics, and the culture of the imperial court. In Japanese poetics, poetry is not only a means of aesthetic expression, but also a condensed form of reflection on nature, time, human existence, and the transience of life.

The introduction of Japanese poetry into Azerbaijani literature dates back to the period after the second half of the 12th century. As a result of translation activities, the expansion of literary contacts, and the globalization of the literary environment, haiku and other Japanese poetic forms have influenced the formation of new poetic tendencies in Azerbaijani poetry.

The article analyzes the manifestation of the haiku genre in Azerbaijani poetry on the basis of the works of Elshad Safarli, Shahin Fazil, Jalil Javanshir, Tarlan Abilov, and Gulamail Murad. In the works of these poets, along with the preservation of the structural principles of Japanese poetics, a synthesis of national poetic thinking, folklore tradition, and individual aesthetic perception can be observed. The manifestation of Japanese poetry in Azerbaijani literary creativity appears not merely as a formal influence, but as a creative interaction of different poetic systems. Genres such as haiku and waka, merging with national sensibility and aesthetic thinking, have led to the emergence of new poetic qualities in Azerbaijani poetry.

Keywords: Japanese poetry, Azerbaijani poetry, haiku, waka, poetic transformation

Article history: received – 06.04.2026; accepted – 15.04.2026

Giriş / Introduction

Yapon poeziyasının Azərbaycan bədii yaradıcılığında təzahürü və poetik transformasiyası müxtəlif ədəbi sistemlər arasında baş verən estetik qarşılıqlı təsirin maraqlı nümunələrindən biridir. Müasir ədəbiyyatşünaslıqda bu cür təsir və qarşılıqlı əlaqələr poetik transfer, janr transformasiyası və mədəni adaptasiya kimi anlayışlarla izah olunur. Müxtəlif xalqların poetik ənənələri arasında yaranan belə xarakterli dialoq nəticəsində, janrlar yalnız formal şəkildə mənimsənilmir, eyni zamanda yeni milli-estetik mühitdə yenidən qurularaq fərqli məzmun və ifadə xüsusiyyətləri qazanır. Bu nöqteyi-nəzərdən yapon şeirinin, xüsusilə hayku və vaka kimi qısa poetik formalarının Azərbaycan poeziyasında mənimsənilməsi və poetik transformasiyaya uğraması ədəbi əlaqələrin inkişafını göstərən mühüm amillərdən biridir.

Yapon şeirinin ən qədim nümunələri VIII əsrə aid Manyōshū ("On min yarpaq toplusu") antologiyasında toplanmışdır. Sözügedən dövrdə əsas poetik forma tanka idi. Beş misradan və 5-7-5-7-7 heca ölçüsündən ibarət olan tanka insanın şəxsi hisslərini, sevgi, kədər və təbiətlə harmoniyanı ifadə edirdi. Tanka poetik dilin lakonikliyinə baxmayaraq, emosional zənginliyi ilə seçilir və klassik yapon ədəbiyyatının təməlini təşkil edir.

Orta əsrlərdə yapon şeirində kollektiv yaradıcılığa əsaslanan renqa forması inkişaf etmiş, daha sonra bu formadan haykay ayrılaraq müstəqil janra çevrilmişdir. XVII əsrdə Matsuo Başonun (1644–1694) yaradıcılığı ilə haykay şeiri yüksək estetik səviyyəyə çatmış və sonradan hayku adı ilə tanınmışdır. Matsuo Başou sələflərindən fərqli bir yolla getmişdir. Başou köhnə bir göl, Sado sahillərindəki coşqun dalğalar, qədim döyüş zonalarında böyüyən yaz çiçəkləri haqqında şeirlər yazmışdır. Şair şoufu adı ilə bilinən öz üslubunu formalaşdırmışdır ki, bu üslub da müstəqilləşərək hokku, sonradan isə hayku adını almışdır (Şuiçi, 2009, s.416).

Hayku şeiri dünya ədəbiyyatında ən qısa həcmli şeir növü kimi tanınmaqdadır. 17 heca, 3 misradan ibarət hayku 5-7-5 sxemilə yazılır. Ümumiyyətlə, yapon poeziyası sillabik olub, qafiyə yox, heca sayı əsas götürülməklə, az sözlə böyük məna ifadə etmək prinsipinə əsaslanır. "*Şair – hayku müəllifi bu üç misrada müəyyən bir fikir ifadə edir. Elə bir fikir ki, qəfil və gözlənilməz də ola bilər, yaxud adi, məlum bir fikir də. Ancaq əsas məsələ o üç misrada bədiliyi minimum səviyyədə qoruyub saxlamaqdır və yapon haykuları məhz bu özəl xüsusiyyətinə görə seçilir, fərqlənir*" (Yusifli, 2015, s.9). Qısa həcmə baxmayaraq, hayku toplularında hər hayku ayrıca bir səhifədə təqdim edilir. Bu vasitə ilə oxucunun şeirin dərin mənasını duymağa, bütün çalarları ilə dərk etməyə şərait yaradılır.

Azərbaycan ədəbiyyatında haykuya marağın formalaşması XX əsrin ikinci yarısından sonrakı mərhələyə təsadüf edir. Qloballaşan dünyada poetik formaların sərhədləri genişləndikcə Azərbaycan ədəbi mühitində həm Şərq, həm də Uzaq Şərq poeziyasına diqqət artmış, tərcümə fəaliyyəti sürətlənmiş və nəticədə hayku janrı oxucuya daha yaxından tanındılmışdır. Matsuo Başou, Kobayaşi İssa, Masaoka Şiki kimi klassiklərin əsərlərinin dilimizə tərcüməsi həm ədəbiyyatşünasların, həm də

poeziya həvəskarlarının bu forma ilə tanışlığına imkan yaratmışdır. *“Hokkular üçün cansız dünya yoxdur – yer üzündə nə varsa, hokku onu canlandırır, ona bir canlı kimi baxır, onu hiss edir və mənalandıra bilir”* (Elçin, 2016, s.10) söyləyən Elçinin 1975-ci ildən etibarən rus dili vasitəsilə etdiyi tərcümələr, nəzəri aspektdə yazdığı yazıların Azərbaycan – yapon ədəbi əlaqələrində böyük rolu vardır. Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan nəzmində yeni bir janr – Azərbaycan haykuları yaranmışdır.

Haykunun Azərbaycan ədəbiyyatında təzahür formalarından biri onun yerli poetik ənənə ilə paralelliyidir. Xüsusilə, bayatı janrı ilə hayku arasında bənzərliklər diqqətəlayiqdir: hər iki janr qısa forma, yığcam fikir ifadəsi, təbiət təsvirlərinin yüksək emosional yük daşması və dərin mənə qatlarının sadə sözlərlə çatdırılması ilə səciyyələnir. Belə paralellər haykunun Azərbaycan poeziyasına uyğunlaşmasını asanlaşdırmış və bəzi şairlərin hayku janrına yönəlməsinə zəmin yaratmışdır. XXI əsrin müasir Azərbaycan şairləri arasında 3 misralı poetik nümunələrin yaradılması daha geniş yayılmışdır. Bu nümunələrdə həm yapon hayku ənənəsi qorunur, həm də milli təbiət mənzərələri və yerli poetik duyum öz ifadəsini tapır.

Əsas hissə / Main part

Müasir Azərbaycan poeziyasında yapon şeirinə müraciət edən müəlliflər arasında Elşad Səfərli, Şahin Fazil, Cəlil Cavanşir, Tərlan Əbilov və Güləmail Murad xüsusi yer tutur. Elşad Səfərli müasir Azərbaycan poeziyasında minimalizmə, yığcam ifadə tərzinə və ani poetik təsir gücünə xüsusi önəm verən şairlərdəndir. Şairin yaradıcılığında dünya poeziyası ilə dialoq aparan janrlar mühüm yer tutur ki, bu baxımdan yapon poeziyasının klassik formalarından olan hayku janrı diqqətəlayiq mövqeyə malikdir. E.Səfərli haykunu yalnız formal eksperiment səviyyəsində deyil, milli poetik düşüncə ilə sintez edərək yaradıcı şəkildə mənimsəyir.

Ədəbiyyatşünas Allahverdi Eminov *“Elşad Səfərlinin poeziyası: düşüncələr, mülahizələr”* adlı monoqrafiyasında Elşad Səfərlinin yaradıcılığında hayku janrının Azərbaycan poeziyasında ilkin nümunələrdən biri kimi çıxış etdiyini xüsusi vurğulayır: *“Elşad Səfərli poeziyamızda ilk dəfə “Xokku” janrında şeirlər yazanlardan biri, bəlkə də birincisidir. Çünki ona qədər mən heç kimdə xokkuya təsadüf etməmişəm və kitablarında bu janra rast gəlməmişəm. E.Səfərli isə “Şair təklivə məhkumdu” kitabında əllidən çox və digər kitablarında yaponlara məxsus bu janrdə çoxsaylı nümunələr qələmə almışdır: ilk yazılma tarixləri isə 2003-cü ilə gedir!* (Eminov, 2015, s.17). A.Eminovun qənaətinə əsasən, E.Səfərlinin haykuları Azərbaycan poeziyasında sözügedən janrın formalaşma tarixində ilkin və öncül mərhələni təmsil edir.

Hayku janrı E.Səfərlinin poeziyasında sadəcə üçsətirli şeir forması kimi deyil, düşüncənin maksimum yığcamlıqla ifadəsi, poetik konsentrasiya və fəlsəfi dərinlik vasitəsi kimi çıxış edir. Şair janrın struktur və forma intizamına ciddi yanaşdığını aşağıdakı misralarda açıq şəkildə ifadə edir:

*Xokku
On yeddi hecalı deyilsə,
Xokku yox, hoqqadır.* (Eminov, 2015, s.18)

Yuxarıdakı misralar E.Səfərlinin haykunu təsadüfi poetik forma deyil, müəyyən estetik və poetik qaydalar sisteminə əsaslanan janr kimi qəbul etdiyini göstərir. Burada haykunun əsas prinsiplərindən biri olan heca ölçüsü, forma intizamı və semantik sıxlıq xüsusi vurğulanır. E.Səfərlinin hokkularını Kamran Kazimov belə qiymətləndirir: *“Elşad Səfərli lirikasında üçlüklərin digər bir qolunu isə yapon şeirinin zirvə janrlarından olan xokkular təşkil edir. Bu şeirlər artıq ayrı bir poetik aləmin gülşən bucaqlarıdır. Bu üç misraların əlavə məzmun qatında İlahi, nələr gizlənmir, nələr məcazlaşmış, obrazlaşmış?! Bu üç misraların demiurq nəfəsindən nələr əyan olmur, nələr “var” olmur?! Özü də bu barədə belə yazır:*

*Xokku – cəmi üç sətir,
Bu üç sətirdə
O nələr demir!..” (Kazımov, 2025, s.421)*

K.Kazımovun fikirləri E.Səfərlinin hayku formasının struktural və mənəvi poetik imkanlarından necə ustalıqla istifadə etdiyini aydın şəkildə göstərir. Şairin hayku nümunələrində minimal sözlə maksimum mənəni ifadə etməsi, oxucuda emosional və fəlsəfi rezonans yaratması diqqət çəkir.

*Kötüyü özünə
Baş daşındır –
Kəsilmən ağacların.*

*Dağlar...
Təbiətin sinəsində
Dağ olmuş qabarmalar... (Eminov, 2015, s.136)*

Verilmiş nümunələrdə şair təbiət hadisələrini insan duyğusu ilə birləşdirərək həm dramatik, həm də simvolik təsir yaradır. Həmçinin gündəlik müşahidələrin poetikləşdirilməsi ilə hokku forması şairin şəxsi gündəliyinin, düşüncə axınının bir ifadəsinə çevrilir:

*Gündəliyimdə
Poetikləşən
Qeydlərdi xokkular. (Eminov, 2015, s.136)*

E.Səfərli hayku vasitəsilə yalnız təbiəti deyil, insan duyğularını, mənəvi və sosial hissləri də yığcam, lakin çoxqatlı formada ifadə edə bilir. Şair həmçinin janrın struktur sərhədlərinə hörmət edir, formanın imkanlarından ustalıqla yararlanır.

Aşağıdakı hayku nümunələri isə şairin poetik yaradıcılığının daha dramatik və vizual qatını nümayiş etdirir:

*İntəhasız,
Dalğasız dəniz,
Biçilmiş zəmi kimidir...*

*Hıçqırıq, –
Qəhərdən tutulan səs,
Boğulur qırıq-qırıq. (Səfərli, 2012, s.156)*

Bu haykuların hər biri şairin minimal sözlə böyük emosional və vizual təsir yaratmaq bacarığını göstərir. “İntəhasız, dalğasız dəniz” misrası həyatın boşluğunu, gözəlliyi və sükutu ifadə edirsə, “Hıçqırıq” haykusu isə daxili sıxıntı, qəhər və psixoloji yükü oxucuya çatdırır.

Nəticə etibarilə, E.Səfərlinin haykuları həm milli poetik ənənələrlə, həm də yapon poeziyasının klassik prinsipləri ilə dialoq aparır. Elşad Səfərli hayku janrını yalnız təqlid kimi deyil, yaradıcı transformasiya vasitəsi kimi Azərbaycan ədəbiyyatında uğurla təmsil edir.

*“Dadlı şeir təamında
Duz miqdarı söz
Budur hayku!”*

– deyərək haykuya poetik tərif verən Şahin Fazil 2007-ci ildə nəşr olunmuş “Azərbaycan haykuları” adlı toplusunda 333 haykusunu təqdim edir. “Azərbaycan haykuları” kitabı Azərbaycan ədəbiyyatında sırf yapon hayku janrında yazılan ilk nəşr olmaqla xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Şahin Fazil hayku janrını yaradıcılığına daxil etməsini belə ifadə edir: “*Yapon haykularının müəlləsi mənə*

bu janra olduqca həvəsləndirdi: qısa şeirlərdə böyük mənalər. Və bu mənaları hər oxucu özü bildiyi kimi qavrayır, dərk edir” (Fazil, 2011, s.99).

Yapon haykularında əsas mövzunu təbiətin tərənnümü təşkil etsə də, Ş.Fazilin Azərbaycan haykuları toplusunda təbiət mövzusu yalnız bir istiqaməti əhatə edir. Müəllifin yaradıcılığında sevgi, tənhalıq və qəm-kədər kimi insan emosiyaları daha geniş yer tutsa da, təbiət motivləri də haykunun poetik imkanlarını nümayiş etdirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Ş.Fazil yaradıcılığında təbiətin kiçik detallarını və gündəlik hadisələri qısa və təsirli şəkildə əks etdirən haykular oxucuda vizual və emosional təəssürat yaradır:

*Bahar... Çiçək yağışı...
Budaqlar
Doğmağa hazırlaşır...* (Fazil, 2007, s.59)

*Mavi səmanın
Qara buludundan
Ağ yağış doğuldu.* (Fazil, 2007, s.248)

Yuxarıdakı haykuların hər biri qısa, üçsətirli struktura malikdir və əsasən təbiət fenomenlərini və onların nəticələrini təsvir edir. Burada müəllif yapon haykusunun əsas xüsusiyyətlərinə – vizual obraz, təbiət motivləri və hər bir sətirin qısa, yığcam olması – sadıq qalır. Bununla belə, Ş.Fazilin haykularında 5-7-5 heca ölçüsü tam qorunmur, çünki Azərbaycan dilinin heca sistemi yapon dilindən fərqlidir. Lakin bu, haykunun estetik təsirinə xələl gətirmir, əksinə, müəllif qısa, təsviri və dərin mənalı ifadə vasitələri ilə Azərbaycan dilində yapon haykusunun ruhunu qorumağı bacarır.

Sevgi və onun ziddiyyətli tərəfləri Ş.Fazilin yaradıcılığında çoxsaylı haykularda öz əksini tapır:

*Mənim sevgim
Sənin sevgindən zəifmiş,
Ölə bilməyir.* (Fazil, 2007, s.32)

*Ürəyimi yaralama,
Yara toxuna bilər
Bıçaq.* (Fazil, 2007, s.23)

Yuxarıdakı haykularda sevgi duyğu olaraq, eyni zamanda bədən təcrübəsi kimi təqdim olunur. Müəllif minimal sözlərlə dərin psixoloji qat yaradır, oxucu həm məzmun, həm də strukturda ortaya çıxan paradoksu dərk edir. Yapon haykusunda olduğu kimi, məna oxucunun iştirakı ilə tamamlanır və hər kəs onu öz emosional təcrübəsinə görə qavrayır.

Ş.Fazilin “Azərbaycan haykuları” toplusu yapon hayku janrının ruhunu qorumaqla yanaşı, Azərbaycan poeziyasında insan emosiyalarının qısa, təsirli və minimal ifadə ilə təqdim olunduğu önəmli bir nümunədir.

Yazıçı-şair Cəlil Cavanşirin haykuları müasir Azərbaycan poeziyasında sözügedən janrın uğurlu tətbiq nümunələrindən biridir. C.Cavanşirin haykuları müxtəlif mövzular və obrazlar üzərindən insan duyğularını, gündəlik həyatın anlarını və təbiət təsvirlərini minimal ifadə ilə təqdim edir. C.Cavanşir şeirlərində ani idrak, vizual təsvir və emosional dərinlik kimi hayku janrının əsas prinsiplərini qorumağa çalışır.

C.Cavanşirin əsərlərində təbiət motivləri və gündəlik müşahidələr geniş yer tutur. Klassik haykular kimi burada da yağış, külək, ulduzlar, çiçəklər, quş səsi və yaylaq təsvirləri görmək mümkündür:

*Ləqeyd ulduzlar altında,
Təkcə qurbağalar oyaqdır.
Gölməçə susuzdur.*

*Yağdı yaz yağışı,
Yudu yol kənarındakı
Ağacın tozlu yarpaqlarını. (seir.az, 2025)*

Eyni zamanda C.Cavanşirin haykularında insan duyğuları və varoluş problemi də ön planda olan mövzulardandır. Şairin yazılarında insan tənhalığı, sevgi və əzab kimi emosional motivlər metaforik şəkildə təqdim olunur:

*Geri dönmə artıq.
Tənhalığımın
İlk dolusu da düşdü...*

*Mən iztirab çəkirəm,
Nərgizlər açanda da,
Hətta onda da... (seir.az, 2025)*

C.Cavanşirin haykuları Azərbaycan ədəbiyyatında vizual narrativ və emosional dərinlik prinsiplərini birləşdirən uğurlu poetik nümunələrdir. C.Cavanşir hayku janrının əsas prinsiplərini – ani idrak, təsviri ritm, simvolik təbiət obrazları və obyektiv müşahidəni – qoruyur və müasir poeziyamızda janrın estetik imkanlarını genişləndirir.

Hayku janrına müraciət etmiş daha bir Azərbaycan şairi Tərən Əbilovdur. Şairin haykuları müasir Azərbaycan poeziyasında qısa poetik forma ilə gündəlik müşahidə və mənəvi dərinliyi birləşdirən nümunələrdən sayılır. T.Əbilovun nümunələrində təbiət və insan fəaliyyəti arasındakı əlaqə, eyni zamanda sadə obyektlərin metaforik mənaya çevrilməsi diqqəti çəkir. Məsələn;

*İpdəki köynək
Əl-qolunu tərpadir,
Küləyin hirslə... (seir.az, 2025)*

Şair küləyin hərəkətini gündəlik bir maddi predmetlə – ipdə asılmış köynəklə müşayiət edir və belə təsvir vasitəsilə hərəkət, ritm və duyğu arasında yaranan paralelləri ortaya qoyur. Aşağıdakı nümunədə şair quşun uçuşunu və yeni həyatın başlanmasını göstərərək sadə bir anı poetik dərinliyə çevirir. Minimal elementlər vasitəsilə oxucuya təbiətin dinamizmini açıq şəkildə hiss etdirmə imkanı yaradır.

*Dimdiyində çöp
Uçur harasa bir quş,
Cücərir yuva... (seir.az, 2025)*

T.Əbilovun haykularında həmçinin özünüdərk, ekzistensial vurğular müşahidə edilir:

*Göyə baxıram,
Hara aparmır məni
Bu durduğum yer... (seir.az, 2025)*

Yuxarıdakı misralar oxucunu məkan və zaman təcrübəsi arasında paralellər qurmağa sövq edir. Subyektiv müşahidə vasitəsilə statik məkanla daxili hərəkətilik arasında incə bir gərginlik formalaşır ki, bu da insana xas daxili narahatlıq və varlıq sualları ilə əlaqələndirilir.

Ümumilikdə, T.Əbilovun haykularında minimal dil və gündəlik obyektlərin poetik təkmilləşməsi vasitəsilə oxucuda vizual və fəlsəfi təsir yaratmaq üçün haykunun klassik prinsip və estetikasının interpretasiyası müşahidə edilir. T.Əbilovun yaradıcılığı sadə müşahidələrdən çoxqatlı mənalar çıxarmaq potensialını nümayiş etdirir və Azərbaycan hayku poeziyasında janrın elastikliyinə göstərir.

Azərbaycan ədəbiyyatında yapon haykularını yaradıcılığına sistemli şəkildə daxil edən müəlliflərdən biri də yazıçı-şairə Güləmail Murad olmuşdur. Şairənin haykuları mövzu və poetik struktur baxımından diqqət çəkir. O, ənənəvi yapon hayku forması ilə Azərbaycan şeirinin bədii təsvir sistemi arasında orijinal sintez yaradır. G.Muradın haykularında obrazlı deyim tərz, metaforik yığcamlıq və Azərbaycan poetik ənənəsinin duyğusal ifadə imkanları xüsusi şəkildə özünü göstərir. Bununla bağlı tənqidçi Vaqif Yusifli yazır: *“Bu formaya (haykuya) milli poeziyamızın folklordan, klassik şeir ənənələrindən, müasir bədii təfəkkürdən gələn düşüncə tərzini aşılamaq bilmişdir. Güləmailin haykularında Azərbaycan şeirinin bədii təsvir və bədii ifadə üsulları, obrazlı deyim tərz, diqqəti cəlb edir”* (Yusifli, 2015, s.10).

G.Murad yaradıcılığında məzmun müxtəlifliyi genişdir. İnsan qəlbinin incə titrəyişləri, sevgi ağrısı, mənəvi ziddiyyətlər, vətən həsrəti və vətənpərvərlik kimi mövzular müəllifin haykularında özünü göstərir. Bu xüsusiyyət onu sırf təbiət peyzajı ilə məhdudlaşan klassik yapon haykularından fərqləndirir; burada insanın daxili vəziyyəti ilə kənar aləmin hadisələri paralel şəkildə təqdim olunur.

Güləmail Muradın hayku poetikası əsasən insanın daxili aləmini, qəlbin incə sarsıntıları və mənəvi iztirablarını ifadə etməyə yönəlmişdir. Şairənin yaradıcılığında sevgi və kədər bir-birini tamamlayan, bir-birinə qarışan emosional qatlar kimi çıxış edir. Haykuların lakonik quruluşu müəllifin hissi yığcamlaşdırmasına, sözlərin alt qatında geniş semantik sahə yaratmasına imkan verir. Bu baxımdan G.Muradın bir çox haykularında sevinc və dərdin qarşılaşdırılması ümumi poetik strategiyayı müəyyənləşdirir:

*Gülüslərimi...
Yığın yandırın – içində
Dərd gizlənib... (Murad, 2016, s.83)*

*Dərdlərimin içində,
bir sevgi ümidi var –
o da quruyub. (Murad, 2016, s.84)*

Təbiət mənzərələri isə G.Murad haykularında tamamilə fərqli semantik yüklə çıxış edir. Klassik yapon haykularında olduğu kimi, sadəcə peyzaj təsviri yaratmaq əvəzinə, təbiət hadisəsi insan duyğusunun metaforik çevrilməsinə dönür:

*Buludlar...
Ağacın göz yaşı
Budaqlardan tökülür. (Murad, 2016, s.87)*

Yuxarıdakı misralarda yağış, bulud və ağac obrazları insan kədərinin təcəssümü kimi təqdim olunur. Ağacın “göz yaşı” poetik personifikasiyadır və təbiət burada insan ruhunun kədər mexanizmini əks etdirən güzgü rolunu oynayır.

G.Muradın poetik yaradıcılığının diqqətçəkən yönlərindən biri də şairənin yalnız hayku ilə kifayətlənməməsi, bərabərində vaka forması ilə də işləməsidir. Azərbaycan ədəbiyyatında bu iki yapon mənşəli formanın paralel şəkildə tətbiqi nadir haldır və G.Murad bu baxımdan yenilikçi mövqedə dayanır. Vaka ənənəvi olaraq haykudan iki misra artıq olan, daha geniş ifadə imkanı verən beşsətirli poeziya formasıdır. Haykuda fikrin maksimal dərəcədə sıxılması, bir anın, bir hissənin ani işıq kimi yığcam şəkildə ifadəsi tələb olunduğu halda, vakanın quruluşu müəllifə duyğunu açmaq, assosiasiya sahəsini genişləndirmək, emosional və semantik əlaqələri daha dolğun göstərmək imkanı yaradır.

G.Muradın vaka nümunələrində genişlənmiş poetik nəfəs aydın hiss olunur. Burada hiss təkcə işarə edilmir, həm də izah olunur; təbiət, sevgi, ayrılıq və insanın psixoloji təlatümləri daha inkişaf

etmiş metaforik sistemlə təqdim edilir. “Açılmır” adlı vaka şairinin insan taleyi, sevgi və çarəsizlik mövzularına verdiyi poetik baxışın nümunəsidir:

*Eşqim düyünə düşüb,
Gəl, gör nə günə düşüb?
Ağarmır daha günü,
Elə bağlayıblar ki,
Açılmır düyünü.* (Murad, 2016, s.93)

“Açılmır” şeirində sevgi psixoloji yük və metaforik qapalı məkan kimi təqdim edilir. Haykuda ola biləcək ani təsvir burada inkişaf edir, “düyün” obrazı beş sətir boyu genişlənərək emosional və taleyüklü mənanı daşıyır. Vakanın poetik nəfəsi müəllifə “düyünün” açılmayan, zamanla daha da bərkியən mahiyyətini göstərmək üçün geniş imkan yaradır.

“Yol gedirəm” vakasında isə şairə fərdi tənhalığı, daxili ağrının fasiləsiz davamını və insanın öz içindəki uzaqlaşmasını təqdim edir:

*Elə hey yol gedirəm...
Boğula-boğula dərd içində.
Bir qərib durnanın köçündə...
Üzü qürbətə
Öz içində...* (Murad, 2016, s.94)

Vakanın imkanları şairinin yaradıcılığında haykuya xas yığcamlığın yanında paralel poetik xətt yaradır. Beləliklə, müəllif həm iki fərqli formanın sərt ölçü tələblərini, həm də onların imkan verdiyi estetik hədləri sınağa çəkir. Bu yanaşma şairinin poeziya təcrübəsini, ifadə diapazonunu genişləndirir və Azərbaycan oxucusuna yapon lirikasının struktur müxtəlifliyini öyrənmək baxımından yeni perspektiv açır. “*Ümumiyyətlə, Güləmail Muradın haykuları və vakaları milli şeirimizin “ərazisində” qərib görünür, yapon şeiri milliləşmə mərhələsi yaşayır. Çünki bu şeirlərdə Azərbaycan şairinin hiss və duyğuları öz poetik ifadəsini tapır, forma yapondan gəlir, məzmun isə milli bədii düşüncəni əks etdirir*” (Yusifli, 2015, s.13).

Nəticə / Conclusion

Göründüyü kimi, yapon poeziyasının, xüsusilə hayku janrının Azərbaycan ədəbiyyatında təzahürü təkcə formal təsir və ya janr transferi deyil, fərqli poetik düşüncə sistemləri arasında yaranan yaradıcı estetik dialoq kimi qiymətləndirilməlidir. Haykunun minimalizmi, ani idrak prinsipi və fəlsəfi yığcamlığı Azərbaycan şeirinin milli duyumu, folklor ənənəsi və emosional zənginliyi ilə qovuşaraq yeni poetik keyfiyyətlər formalaşdırmışdır.

Təhlil olunan müəlliflərin yaradıcılığı göstərir ki, hayku janrı Azərbaycan poeziyasında sadəcə təqlid olunmamış, milli poetik düşüncənin imkanları daxilində yenidən qurularaq yaradıcı transformasiyaya uğramışdır. Bu proses Azərbaycan poeziyasının dünya ədəbiyyatı ilə dialoqa açıq, çevik və yenilənməyə meyilli estetik sistem olduğunu nümayiş etdirir.

Eyni zamanda yapon şeirinin Azərbaycan ədəbiyyatındakı təzahürü sübut edir ki, poetik forma milli sərhədləri aşsa da, onun estetik məzmunu hər bir ədəbiyyatda milli bədii düşüncənin xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə formalaşır.

Ədəbiyyat / References

Cəlil Cavanşirdən haykular. (2025). URL: <https://www.seir.az/2025/06/celil-cavansir-haykular.html>

- Elçin. (2016). Bizim həyatımız – bir şəh damlası. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
- Eminov A. (2015). Elşad Səfərlinin poeziyası: düşüncələr, mülahizələr. Bakı: Elm və təhsil
- Fazil Ş. (2011). Yaponiya səfərnəməsi. Bakı: Elm və təhsil
- Kazımov K. (2025). Elşad Səfərli poeziyasının mövzu-janr dairəsi. Filologiya məsələləri jurnalı (№ 1), s. 411-427
- Murad G. (2016). Ruhumun qanadları. Bakı: Elm və təhsil
- Səfərli E. (2012). Bu, Elşad Səfərlidir. Bakı: Gənclik
- Şuiçi K. (2009). Japon edebiyatı tarihi (çev. Baykara O.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Tərən Əbilovdan haykular. (2025). URL: <https://www.seir.az/2025/06/terlan-ebilov-haykular.html>
- Yusifli V. Könül çırpıntıları (ön söz). (2015). Güləmail Murad. Ruhumun qanadları. Bakı: Elm və təhsil, s.3-13